

Reviews and Anotations
Рецензии и анотации

НОВА КНИГА ЗА САМУИЛОВА БЪЛГАРИЯ

Николов, Г. Н. (2016). *Цар Самуил*. София: Издателство „Захарий Стоянов“.
Поредица „Дълг и чест“ № 4. 223 с.+30 ил., ISBN 978-954-09-1051-2

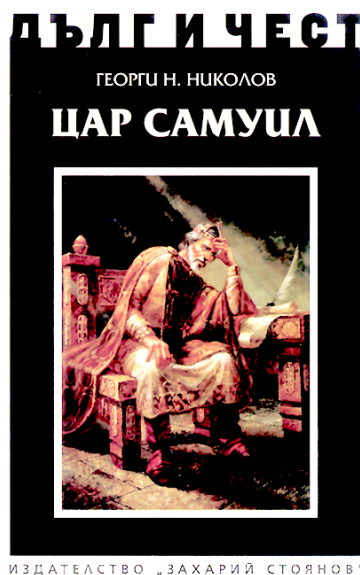
Любен Стоянов

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Периодът от 969 до 1018 г. е едно от най-тъмните, тежки и героични времена от историята на Българското царство. Когато цар Петър (927 – 968, † 30 януари 969) затварял очи, над българските хоризонти вече се трупали черни облаци, които предизвестявали бурята, която щяла да се разрази в следващите три десетилетия. Именно за тази „буря“ пише в своята книга доц. д-р Георги Н. Николов. Авторът е добре известен и с предишните си публикации за този период¹⁾. Съвместно с акад. Васил Гюзелев той бе редактор и на два сборника с ценни изследвания за Самуилова България, издадени във връзка с 1000-годишнината от смъртта на българския цар Самуил (997 – 1014)²⁾.

Трудът представлява многопластово повествование, което проследява последните 50 години от съществуването на ранносредновековното Българско царство в края на X и началото на XI век. Книгата е написана въз основа на богат изворов материал с различен произход (домашни, византийски, латински, славянски, арабски, арменски извори). Г. Н. Николов е изградил изложението си на хронологично-тематичен принцип. Неговата монография се състои от 13 глави, епilog, две приложения и списък на научните изследвания.

В първата глава (с. 7 – 15) авторът представя образа на цар Самуил в оценките на българската историопис десет века подир неговата кончина. Цитирани са редове както от трудовете на класиците в родната историография Паисий

Хилендарски (1722 – 1773), Марин Дринов (1838 – 1906), Константин Иречек (1854 – 1918), Васил Златарски (1866 – 1935), Петър Мутафчиев (1883 – 1943), така и от съвременни български историци – Васил Гюзелев, Петър Ангелов, Петър Петров, Пламен Павлов.

Втората глава (с. 16 – 21) има въвеждащ характер и е онасловена „Европа и Византия през втората половина на Х в.“. В нея е представен политическият фон на историческата борба между българи и ромеи. Авторът обръща внимание на промените в Европа и значението на външнополитическите фактори, като Византийската империя, Свещената Римска империя, Киевска Рус, унгарците и тяхното кралство, сръбските княжества и др.

Третата глава (с. 22 – 37) – „Българското царство (927 – 971)“, е изложение за българската история през управлението на цар Петър и неговия син цар Борис II (969 – 971, † 978). В четвъртата (с. 38 – 41) – „Родът на Самуил (ок. 945 – 1014)“, и петата глава (с. 42 – 45) – „Българин родом“, подробно е разгледан проблемът за рода на цар Самуил. Показана е традицията за използване на старозаветни имена сред прабългарите и чрез принципите на генеалогията е представено родословието на Самуил, започвайки от родоначалника – комит Никола. Цитирани са исторически свидетелства, подкрепящи тезата на автора, а именно фрагменти от трудовете на Анна Комнина (XII в.), Дуклянската летопис и др. Използвайки преки исторически доказателства и безпристрастно, както подобава на истински и уважаващ себе си историк, авторът доказва българската кръв на Самуил. Това твърдение е потвърдено и от други исторически извори – кореспонденцията между българския цар Калоян (1197 – 1207) и римския папа Иннокентий III (1198 – 1216), Синодик на Българската църква (XIII – XIV в.) и др.

В следващите четири глави („В двубой с Византия“, с. 46 – 83; „Последното сражение на цар Самуил“, с. 84 – 88; „Ослепяването“, с. 89 – 96; „6 октомври 1014 г.“, с. 97 – 101) хронологически е проследена дългата, злочеста и кървава история на двубоя на българите с Византия, продължил повече от половин столетие. Тук главно място заема изследването на византийското завоевание от 971 г. и войните в Българския югозапад. През управлението на цар Петър се наложила практиката да се дават големи пълномощия на областните управители, и по този начин се поддържала властта в условията на вражески нападения. В средата на Х в. югозападните български земи се намирили под властта на комит Никола, а след неговата смърт (неизвестно кога) властта преминала в ръцете на неговите синове – комитопулите Давид, Мойсей, Аарон и Самуил. Още тогава като водеща фигура сред четиримата братя изпъкнал Самуил. Нему се паднало бремето да бъде върховен български военачалник и самовластен господар на България. В книгата на Г. Н. Николов подробно са описани военните операции на българите срещу византийската армия: в прохода Българска клисура (дн. Траянови врата край Ихтиман), Скопие, Драч, Солун, р. Сперхей и Крета.

Единайсетата глава от книгата („1018 – последната година на ранносредновековното Българско царство“, с. 118 – 124) е посветена на сетните огнища на българската съпротива срещу набезите на ромейския василевс Василий II Българоубиец (976 – 1025). Проследени са политическите действия на престононаследника Пресиан, на военачалниците Ивац и Сермон. Дванайсета (с. 125 – 133) и тринайсета (с. 134 – 143) глава от книгата имат тематичен характер. В тях се разглежда държавното устройство на България в края на X – началото на XI в. и се проследява съдбата на Самуиловите военачалници. Авторът показва, че в края на X и през XI в. (пра)българската държавна традиция продължава да съществува. Това е видно от запазените титулатурни елементи в държавната администрация, като кавхан, ичиргу боил, таркан и др. Продължава и практиката на използването на няколко царски резиденции. В Самуилова България такава роля имат Охрид, Преспа, Битоля, Воден, Сетина и др. Действията на Самуиловите военачалници били от решаващо значение за запазването на българската държавна независимост. Същевременно те отразяват ясно тенденцията за налагане на регионализма в държавното управление.

Книгата на Георги Николов е панорама от изпитания, семейни саги, предателства, братоубийства, на фона на които изпъкват героизмът и злощастната участ на цар Самуил и неговия род. Българската история не помни друг такъв епизод на житейска драма в царското семейство. В поместения епизод авторът отбелязва: *„Освен надписа от с. Герман друг писмен текст от Самуил не е съхранен. Неговият живот и дело са забулени в сумрака на средновековната епоха. На историците – и на тогавашните, и на днешните, и на тези след нас, той е оставил да открият правдата за неговото царуване. Едно е сигурно: в Пантеона на българщината мястото на Самуил – самодържавния цар на българите, ще остане непоклатимо от бурите на времето и далеч от прахта на забравата“*.

Интерес представляват приложенията към книгата. За първи път в подобно изследване са приложени събрани от автора стихотворения от средновековни, възрожденски и съвременни поети, посветени на цар Самуил и Самуилова България. Издирени и публикувани са стихотворения на Йоан Геометър (втора половина на X в.), Константин Манаси (XII в.), Йосип Палиаруци – Крилан (1859 – 1885), Любен Каравелов, Иван Вазов, Пенчо П. Славейков, Кирил Христов, Атанас Далчев, Любомир Левчев, Паруш Парушев, Матей Шопкин, Първан Стефанов и Деян Енев. Публикуваните стихотворения са придружени от уточняващи бележки.

Второто приложение е посветено на паметниците в чест на цар Самуил – на Самуиловата крепост, край Петрич, в Кресна, в София и в Скопие. Освен публикуваните висококачествени цветни фотографии е направено и описание на всеки от паметниците.

Монографията на доц. Георги Н. Николов има съществени научни приноси. Трудът се характеризира с експресивност и образност, а текстът е написан твърде

увлекателно, придружен е от цитати на старателно подбрани исторически извори, авторови анализи и констатации. Художественото оформление на книгата (дело на маестро Жеко Алексиев и на художника Васил Горанов) събужда читателските асоциации за описаните исторически събития. Всичко това прави книгата полезно четиво както за учени и студенти, така и за широк кръг читатели.

NOTES / БЕЛЕЖКИ

1. G. N. Nikolov. The Bulgarian aristocracy in the war against the Byzantine Empire (971 – 1019). – In: *Byzantina et Slavica Cracoviensia* III. Byzantium and East Central Europe. Cracow 2001, p. 141 – 158; Г. Н. Николов. Централизъм и регионализъм в ранносредновековна България (края на VII – началото на XI в.). София, 2005; Същият. Българският цар Самуил. София, 2014, Малка македонска библиотека № 4; Същият. Българският цар Самуил и неговото време. – В: Цар Самуил († 1014) в битка за България. София, 2014, с. 7 – 28; Същият. Епохата на великия български цар Самуил. Македонски преглед 37/3 (2014) с. 7 – 28; Същият. (Пра)българската държавна традиция в Самуилова България (краят на X – началото на XI в.). – В: Хиляда години от битката при Беласица и от смъртта на цар Самуил (1014 – 2014). София, 2015, с. 107 – 121; Същият. Българският цар Гаврил-Роман Радомир (1014 – 1015). – Македонски преглед 38/3 (2015), с. 35 – 62; Същият. Гибелта на българския цар Йоан-Владислав (1015 – 1018). – *Bulgaria Mediaevalis* 6 (2015), с. 331 – 338.
2. Европейският югоизток през втората половина X – началото на XI век. История и култура. Международна конференция София, 6 – 8 октомври 2014 г. София 2015, 799 с.; Хиляда години от битката при Беласица и от смъртта на цар Самуил (1014 – 2014). София, 2015, 262 с.

A NEW BOOK ABOUT SAMUIL'S BULGARIA

Nikolov, G. N. (2016). *Tsar Samuil*. Sofia: Izdatelstvo „Zahariy Stoyanov“. Poreditsa „Dalg i chest“ № 4. 223 s.+30 il., ISBN 978-954-09-1051-2

✉ **Mr. Lyuben Stoyanov**
University of Sofia
15, Tzar Osvooboditel Blvd.
1504 Sofia, Bulgaria
E-mail: desiro_man@abv.bg